

Benczik Vilmos
1945–2021

2021. február 27-én 76 évesen otthonában elhunyt Benczik Vilmos. Idézzük fel néhány szóban, hogy kit is veszítettünk el: kollégát, aki a magyar nyelv ügyének szentelte egész életét.

A magyar–orosz szakos középiskolai tanári diploma megszerzését követően különféle iskolákban tanított, majd 1976 szeptemberében a Budapesti Tanítóképző Főiskola (2000-től az ELTE Tanító- és Óvóképző Kara) oktatója lett: orosz nyelvet, irodalmat, nyelvtant és nyelv-művelést tanított; 2013 júliusában vonult nyugdíjba. Az ELTE Szenátusa 2013-ban a *Pro Universitate Emlékérem arany fokozatát*, 2018-ban a *professor emeritus* címet adományozta számára.

Benczik Vilmos igazi polihisztor volt, de bátran állíthatjuk, hogy mindegyik tevékenysége a magyar nyelvhez kapcsolódott: a műfordítói és az eszperantós, a kiadói és a kommunikáció-elméleti egyaránt. Tekintsük át ebben a sorrendben munkásságát.

Műfordításai spanyol és portugál nyelvből 1967-től jelentek meg. Gabriel García Márquez és Mario Vargas Llosa egyes műveit a mai napig az ő fordításaiban adják ki újra és újra. Gabriel García Márquez első magyar nyelvű elbeszéléskötetét 1974-ben ő válogatta, szerkesztette és jelentős hányadban fordította. (1970-ben spanyol nyelvből, 1976-ban portugál nyelvből, 1989-ben eszperantó nyelvből letette a felsőfokú állami nyelvvizsgát.)

Eszperantó nyelvű írásai 1964-től jelentek meg a hazai és külföldi eszperantó nyelvű lapokban. 1976 és 1990 között főszerkesztője volt a *Hungara Vivo* (Magyar Élet) című folyóiratnak, kritikusként-irodalomtörténészként ismertséget és elismerést szerzett az eszperantó nyelvű kultúra világában. Pályafutása során három kontinens mintegy harminc országában tartott eszperantó nyelvű tudományos és ismeretterjesztő előadásokat. 2001-ben tagjává választotta a rotterdami székhelyű Eszperantó Akadémia.

A rendszerváltás után 1990-ben alapította meg a Trezor Kiadót. Nagy érdeme olyan alkotások megjelenítése, mint Vigotszkij *Gondolkodás és beszéd* című műve 2000-ben, amelyet sokan és sokat idéztek egy időben. Hasonlóan fontos kiadványa volt 2001-ben Marshall McLuhan korszakos jelentőségű, 1962-es műve, a *Gutenberg galaxis, A tipográfiai ember létrejötte*. 1991-ben adta ki *A magyar nyelv könyvét*, amely azóta is szolgálja a tanítóképzést világos és korszerű nyelvtanával, nyelvészeti ismereteivel. Ezt követte az 1995-ben megjelent *Az anyanyelvi nevelés módszerei. Általános iskola 1–4. osztály*. Számos helyesírási és nyelvtani elemzéseket tartalmazó munkafüzetet jelentetett meg. Csaknem 25 éven át adta ki a *Magyaritanítás* című módszertani folyóiratot, és 15 éven át szerkesztette és közölte a Kossuth-szónokversenyek és retorikai konferenciák köteteit. Több szócikket írt a Retorikai lexikonba. Szerkesztette és 2017-ben kiadta első retorikánkat, Pécseli Király Imre *Bevezetés a retorikába két könyvben*, 1639-ben – harmadik kiadásban – publikált könyvét, amelyet a latin eredetiből Constantinovitsné Vladár Zsuzsa fordított magyarra.

1980-ban summa cum laude minősítéssel egyetemi doktori fokozatot szerzett az ELTE Bölcsészettudományi Karán. 2002-ben nyelvtudományból PhD-fokozatot szerzett a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, majd ugyanitt 2007-ben habilitált. Kutatásai a nyelvtudomány, az irodalomtudomány, a kommunikációelmélet és a stilisztika határterületeire irányultak; a témában írt tanulmányai és könyvei ma is szerepelnek számos magyar felsőoktatási intézményben az érintett szakok kötelező vagy ajánlott olvasmányjegyzékén. Az alábbiakban disszertációjára és habilitációs könyvére hívom fel a figyelmet (mindkettő megérdemelne egy-egy alapos bemutatást, mivel gondolatgazdagok, és fontos összefüggéseket tárnak fel).

Nyelv, írás, irodalom. Kommunikációelméleti megközelítésben, 2001. Az értekezés izgalmas és aktuális kérdésekkel kezdődik: „Ennek a könyvnek az alap gondolatát a Gutenberg-galaxis közeli végét jövendő – néha eltűzöttnek, máskor viszont éppenséggel megalapozottnak tűnő – jóslatok adták. Van ugyanis ezekben a jóslatokban valami közös: nem mondják ki világosan, mi is ér véget a mainzi nyomdászról elnevezett »galaxissal«. Csupán a nyomdász, a szövegek (és képek) papírra nyomtatása? Esetleg – legfontosabb megjelenési formáját elveszítvén – az írás is kikopik a használatból? S ha igen, akkor az írásnak, a nyelvhasználat e hosszú évezredek óta legnagyobb presztízsű formájának az eltűnése jár-e valamilyen lényeges következménnyel, avagy egyszerű technológiaváltásról lesz szó, amelynek során az írás zökkenőmentesen átadja ma még domináns szerepkörét valamilyen más technológiának? | Megannyi végiggondolásra érdemes kérdés. Ez a könyv arra tesz kísérletet, hogy áttekintse ezeket a kérdéseket.” Fő fejezetei: Az írásbeliség előtti kor: az elsődleges szóbeliség nyelve; Az írás; Az írás extenzív és intenzív fejlődése; Az írás és a nyelv; Írásbeliség és szépirodalom; A másodlagos szóbeliség – az írásbeliség visszaszorulása; Túlértékelt írásbeliség? A függékben szóstatistikai vizsgálatok kaptak helyet. A könyvet terjedelmes bibliográfia zárja le, és ez nagy segítség a leendő érdeklődők és kutatók számára. Ezek a tanulmányok kapcsolódnak Walter Ong tevékenységéhez – az elsődleges és másodlagos szóbeliség Ong terminusai –, de elemzései sokkal mélyebbek, és szélesebb alapokon nyugszanak.

Jel, hang, írás. Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez, 2006. Jelen kötet az előző kötet egyes részleteinek elmélyültebb feldolgozása. Kutatómunkájának tárgya változatlanul az, hogy „a kommunikációs technológiák – elsősorban az írás – milyen hatással vannak az emberi nyelvre, áttételesen pedig az emberi gondolkodásra. A könyv fejezetei: Kommunikáció; Nyelv, Stílus, Irodalom; Olvasás. Új gondolatokat tartalmaznak a stilisztikai tanulmányok is: A metafora mint az inopia korrekciója; Metafora, metonímia szélesebb összefüggésben. A néma olvasásról szóló tanulmány a tanárokat is érdekelheti, hasonlóképpen a Házi olvasmányok és olvasóvá nevelés az általános iskolában.

Halála előtt egy héttel arról beszélgettünk, hogy az enjambement problematikájával foglalkozik, hiszen költőink számtalan érdekes megoldást produkáltak. Hirtelen vitte el a halál; óriási, de eddig kellőképpen nem méltányolt életművet hagyott hátra. Éppen ezért emlékezünk Benczik Vilmosra, és tisztelgünk életműve és embersége előtt.

A. Jászó Anna

